



Orvelte en Mantinge: Drenthe zoals het was

Drenthe mag dan goeddeels ontgonnen en verkaveld zijn, hier en daar vertellen oude resten van een hoogst bezienswaardig verleden. Het Mantingerzand toont als geen ander gebied waar de Drenten hun schapen hoedden, hun turf staken en bovenal: waar ze hun jeneverbessen vandaan haalden. Orvelte op zijn beurt is het exemplarische Drentse dorp; hier bracht de herder zijn schapen om te keutelen, hier rookten haardvuren de rogge op zolder. Twee wandelingen door een landschap dat nog altijd de geest ademt van Ot en Sien en van Bartje.

DOOR FRANK FLIPPO

Drenthe is onze boerenprovincie bij uitstek, al verzekerde een Drent me 'dat bij jullie in Holland veel meer boeren wonen, met al die boerderijen en zij aan zij in dat vlakke land'. Best mogelijk, maar wat Drenthe agrarisch maakt, is niet het aantal boeren, maar de afwezigheid van stedelingen. De plattelanders hou je dan over. Friezen fierljeppen, Limburgers eten vlaaien, en Drenthe...tja, Drenthe, daar wonen boeren. Iets anders kan ik er moeilijk van maken. De Drenten vinden dat zelf trouwens ook. Hun provincie was de bakermat van de Boerenpartij, en het boerendorp Orvelte hebben ze uitgeroepen tot hun belangrijkste cultuurhistorische monument. Een boerendorp van de bovenste plank weliswaar, want kosten noch moeite zijn gespaard om Orvelte zijn mooie oude karakter terug te geven. De centrale ligging in het hart van Drenthe onderstrept nog eens extra dat dit dorp Drenthe symboliseert.

Zoals Orvelte en omgeving eruit ziet, zag ooit heel Drenthe eruit: wijde heidevelden, knusse beekdalen met grasland, kleinschalige esdorpen. En lange zandwegen daartussen, waarover de eenzame reiziger waarlijk 'op de grote stille heide' kon vertoeven en de schaapherder in stil ontzag 'hoe wijd is mijn heide' kon denken.

Lös hoës

Het Drentse dorp vormde een bewoonbare oase in het uitgestrekte woeste land eromheen. De herder leidde aan het eind van de middag zijn schapen van de heide naar de dorpsbrink, en vanaf de brink naar de boerderij waar ze bij hoorden. De stal vonden ze dan meestal zelf wel. De schaapherder werd uitgekozen door de dorpsbevolking en sliep en at dan weer in de ene, dan weer in de andere boerderij. De oude boerderijen lagen in een kring om de dorpsbrink. De stijl van die boerderijen is Saksisch, net als de Drentse streektaal, die sterker overeenkomt met dat van de veenbewoners net over de grens en met het Twents dan met bijvoorbeeld het Fries.

Direct achter de boerderijen lag de es, een lappendeken van akkertjes en moestuinen die de boeren bewerkten. Om ze geschikt te maken voor landbouw, werden ze bemest met schapekeutels. Dus zorgde de schaapherder dat de schapen vóór het eind van de middag op stal stonden. Want dat was hun vaste keutel-tijd. Zo kon de boer een maximale hoeveelheid mest verzamelen. In de winter kookte de Drent zijn potje op een turfvuurtje. De lichaamswarmte van het verzamelde vee hield de hoeve warm. Een Drentse boerenfamilie woonde vaak met het vee in één ruimte, dat heette een lös hoës. Het vee overnachtte in stallen op de begane grond, en daarboven had je de hooizolder waar de knechten sliepen en de boerenmeiden, ieder aan één kant. Voor in het huis had je op de begane grond de bedsteden waar de boer

sliep met zijn familie, en in het midden een vuurplaats met stoelen. De rook trok naar boven, naar de zolder waar de rogge lag opgeslagen, om daarna te verdwijnen door het 'oelengat' bovenin de nok. De rogge kreeg zo een rokerig aroma dat zeer



gewild was bij jeneverstokers, want zo kreeg de jenever haar karakteristieke smaak. Om de lange winteravonden door te komen werd wel eens meer jenever gedronken dan goed was.

Olde landschap

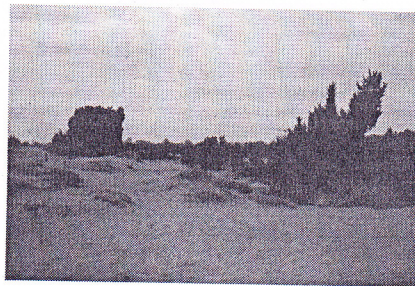
Het geïsoleerde, karige en eentonige bestaan in de Olde Landschap, zoals Drenthe vroeger werd genoemd, leidde tot de wat onvriendelijke uitdrukking: 'De Drent is opgetrokken uit turf, jenever en achterdocht'. Waar of niet, uitbuiting en struikroverij gaven maar al te vaak reden daartoe. Ellert en Brammert waren twee beruchte plunders die de Olde Landschap jarenlang onveilig maakten. Het Ellertsveld, een landschap in het hart van Drenthe, herinnert aan hun namen.

De spreekwoordelijke stugheid hangt samen met een hang naar persoonlijke vrijheid, ook een typisch Drentse eigenschap. Je laat de ander niet te dichtbij komen, ook fysiek niet. Want meer dan eens verdreven boze Drenten het van bovenaf opgelegde gezag uit hun contreien, desnoods met grof geweld. Vermoeide Utrechtse soldaten vonden in 1227, na de slag bij Ane, het ontziende lichaam van hun bisschop onderin een put. Het lichaam was



danig toegetakeld. Het bisdom Utrecht, eigenaar van het Landschap Drenthe, had gemeend met een leger de Drenten te dwingen meer inkomsten uit hun karige kas naar het rijke Utrecht te laten vloeien. Het bericht van de gedode bisschop kwam hard aan in de Domstad. De

je raakt er snel verloren op de kronkelige paden



grillige jeneverbessen tegen het zand

Utrechters lieten snel een nieuwe bisschop benoemen. Die zond onmiddellijk een tweede leger naar Drenthe, dat vreselijk huishield met plunderingen, brandstichtingen en wat al niet meer.

Ook een andere hoge heer moest zijn aanspraken op Drenthe duur bekopen. Gerardus Clencke, heer van Coevorden, wilde rond 1325 een havezathe of versterkte woonburcht neerzetten in de buurt van Gees, maar daar waren de Geeser boeren niet van gediend. Met hulp van boeren uit Mantinge werd de edelman verdreven. Gerardus vestigde zich uiteindelijk in het oostelijker gelegen dorp Oosterhesselen, waar zijn havezathe ook vandaag nog te bewonderen is.

In Zweeloo kwam Willem V op bezoek. Aldaar aan zekere woning afgestapt zijnde, werd hem bericht dat de volksmenigte hem verlangde te zien. Want deze had begrepen, dat de 'prins te Zweel' 'ekomen was um zich te laten bekijken'. Prins Willem de V begaf zich daarop naar buiten en sprak de menigte toe met de woorden: 'Vrienden, hier ziet ge nu prins Willem de Vijfde.' 'Wal jonges', riep toen een oud moe-

dorp in naar de boerderij waar het hoofdkwartier van Stichting Orvelte is gevestigd.

Orvelte is een van de zeldzame plekken waar je de oude Drentse levenswijze en het Drentse landschap in ere worden gehouden. Wel omringt de oude es nog niet het gehele dorp, maar er wordt aan gewerkt. In de tussentijd moet de bezoeker bovendien genoeg nemen met hier en daar een moderne boerderij die tussen het oude steekt.

Niettemin wees het Europees Monumentenjaar Orvelte in 1974 aan als lichtend voorbeeld van landelijke bouwkunst. In 1990 werd het uitgeroepen tot het best toegankelijke project voor gehandicapten in Europa.

Orvelte heeft ook vroeger als dorp bestaan. Het werd gesticht door boeren uit Wezepe die op zoek gingen naar nieuw bouwland, van daar de naam Oer 't velt, over het veld. Het begon als een klein groepje boerderijen. De eerste schriftelijke vermelding van Oervelde staat in een akte uit 1362.

Spoken

Met een van de gidsen van Orvelte loop ik het dorp door, langs een waterpomp, carbidlantarens, zuddenschuren (aïdakken waaronder stapels 'zudden' liggen, uitgestoken heidezoden) en een oorspronkelijk vroeg 17e-eeuws lös hoës, de Bruntingerhof. Daar kan ik met eigen ogen aanschouwen dat je het zonder behang, tapijt, radio en TV, maar met vuurplaats, vee en bedstee reuze gezellig kunt hebben. De gids herinnert zich uit zijn jeugd dat zijn familie 'krek zo' woonde. Dat kwam tot begin jaren vijftig nog regelmatig voor. Wat onvoorstelbaar primitief is dit, en dat ook nog in Nederland. Denk ik eerst. Maar dan schiet me te binnen hoe graag ik kampeer, ook voor langere tijd, en hoe ik geniet van de keren dat ik in hooibergen en op hooizolders slaap.

Als we even later voor het gebouw staan, kijken we uit op de noordes. Die wordt vanuit de Bruntingerhof op historische wijze met paarden bewerkt. De Orveltenaren verbouwen er de oorspronkelijke rogge en boekweit, terwijl de beekdalen worden gehooïd en beweïd. Op de hei van het Reijntjesveld graast een schaapskudde van 200 schapen. De oude bosrestanten van eiken en haagbeuken en de houtwallen worden regelmatig uitgedund voor geriefhout.

Vlakbij Orvelte liggen ook enkele prehistorische grafheuvels. In het Drentsch Sagenboek staat een verhaal over een oude vrouw dat op zo'n grafheuvel te rusten werd gelegd. Ze werd een 'wikkerse' vrouw genoemd, dat is dialect voor helderziende. Men meent dat haar ziel nog altijd om de grafheuvel spookt. Ook rond de hunebedden spookt het volgens Drenten, in het donkere weer van vandaag zeker.

Mantingerzand

En wil ik voor donker nog het Mantingerzand betreden, dan moeten we er nu heen gaan. In de auto

Onafhankelijk

Van een onafhankelijke houding tegenover het staatsgezag gaven ook de schermutselingen blijk in Hollandsche Veld, waar Boer Koekoek een opstand leidde tegen het Landbouwschap dat gelden wilde innen. Wij laten ons niet ringeloren door Den Haag, daar kwam het op neer. Het lidmaatschap van het Landbouwschap was verplicht gesteld en daar wilden de Drenten niet aan. Confrontaties tussen politie en boeren leidden tot de oprichting van de Boerenpartij. Boer Koekoek maakte in het parlement alle clichés over de koppige, ongeletterde boer waar. Hij ging onder meer praat op zijn ongeletterdheid. Over boeken zei hij eens: 'ik heb wel eens zo'n ding in mijn handen genomen, maar er stond toch alleen maar onzin in, dus toen heb ik het maar weer gauw weggegooid.' Intussen ben ik nu verschrompelijk veel vieren en vijven gearriveerd in het hart van het Drentse land, in Orvelte. Via het tolhuisje loop ik het

een onwerkelijke stilte tussen bewegingloze vormen

van de gids doen we dat, door een eentonig landbouwgebied dat ik niet graag zou hebben bewandeld. Op de parkeerplaats aan de noordkant begin ik.

Ik ben mijn gids dankbaar, want zoals gezegd viel het niet mee om Mantinge met het openbaar vervoer te bereiken. Deze lift meegerekend, deed ik er zeseneenhalf uur over. Ik zal de lezer de vele frustrerende details besparen en de goede raad geven om nóóit te twijfelen aan de aansluitingen die 06-9292 geeft. In dit geval: twee rechtstreekse verbindingen in de ochtenduren. Ik kon niet geloven dat dit de enige mogelijkheden waren, bovendien vond ik de eerste te vroeg, de tweede te laat. Daartussen zou zeker ook een bus gaan, dacht ik. Resultaat: op de overstappunten Hoogeveen, Beilen en Westerbork steeds een wachttijd van ongeveer een uur. Genoeg hierover. Het Mantingerzand heeft de grilligste, oudste en bovenal fraaiste jeneverbessenstruiken van Nederland. Toch is het geen bekend oord. Blijkbaar is het één van die landschappelijke juweeltjes die zorgvuldig gekoesterd worden door een kleine groep ingewijden. Op mij rust de twijfelachtige taak dit juweel in de armen te werpen van een groot publiek, en zo haar geheimen wereldkundig te maken.

De gids van Natuurmonumenten omschrijft het Mantingerzand (204 ha) zo: 'Buitengewoon fraaie jeneverbessenstruiken, die in allerlei grillige vormen tegen het witte zand en de heide afsteken. Op de noordhellingen eikvaren en verschillende zeldzame levermossoorten. Ook is er enig eikenbos. In het zuidelijke, vlakke, deels vergraste heideterrein zijn nog vochtige laagtes. Hier komen heikikker, levendbarende hagedis, de adder en veel vogelsoorten voor.'

Grafgroen

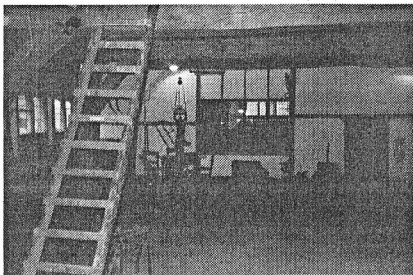
Op de plattegrond aan deze noordelijke ingang staan verschillende paaltjesroutes vermeld. Het noordelijk deel is besloten en geaccidentieerd, het midden deel open en vlakker en het zuidelijk deel opnieuw besloten. Van noord naar zuid loopt er respectievelijk een rode, een gele en een blauwe rondwandeling, door elk deel één. Steeds als de ene kleur de ander overlapt, moet ik dus 'overstappen', tot ik in Nieuw-Balinge ben. En passant loopt er ook nog een stukje LAW door, namelijk het Drenthepad. Het noordelijk deel begint met oud eikenbos en gaat al heel snel over in een golvende, oude zandverstuiving, dat hier voor grote delen door mos-

sen en jeneverbessenstruiken is verankerd. Naar alle kanten strekt het gras, wat geheimzinnige grafgroen van die vreemde coniferen zich uit. Het is hier een waar jeneverbessenbos, overal staan roerloze, grillige vormen onder de zwaarbewolkte lucht. Nergens beweegt iets, zelfs de wind is gaan liggen en er hangt een vage, harsige geur. Het brede zandpad dat ik beloop is een oude schapendrift. Zo noemen de Drenten het door schapen verbrede pad dat loopt van het dorp naar de plaats waar ze gaan grazen.

Hier en daar takt er een smal paadje vanaf dat over bijna maagdelijk mos wegkronkelt, maar de bordjes 'verboden toegang' staan er niet voor niets. Deze vegetatie is zo kwetsbaar dat ruwe stappen met wandelschoenen die voor jaren kunnen vernielen. De enkele toegestane zijpaden laten overigens zien dat de schapendrift de beste uitzichten biedt.

Steeds dieper dring ik dopr in het Mantingerzand. Na ongeveer een uur lopen raak ik aan een rand en een kale open vlakte laat me weten dat

geen behang en vloerbedekking, maar wel gezellig



de natuur hier op houdt. Maar waar ligt Nieuw-Balinge? Dat ligt toch hier aan de zuidkant? Een grote herdershond komt luid blaffend op me af. Zijn bazin is aardig, dan is de hond ook meestal te vertrouwen. Ze komt uit Amsterdam en woont hier nog maar kort, dus ze kan mij niet vertellen waar ik heen moet. Later kom ik haar weer tegen. Het wordt donker en nog altijd ben ik het Mantingerzand niet uit. Ze biedt me aan met haar mee te rijden. Maar in dat uur dat je het pad nog kunt zien, valt er nog zo veel te genieten. Dus ik wimpel het af. Bovendien is het mijn eer te na om in een wandelgebied van nog geen tien kilometer lang de weg niet te vinden. Maar het Zand wordt alleen maar beslotener, geheimzinniger en stiller in de zich verdiepende schemer. Alleen het meisje met de hond en ik bewonen het kortstondig. In het natgerengende zand loopt maar één voetspoor naast

Zoals Orvelte en omgeving eruit ziet, zag ooit heel Drenthe eruit: wijde heidevelden, knusse beekdalen met grasland, kleinschalige esdorpen. En lange zandwegen daartussen.

Informatie



Orvelte: Stichting Orvelte heeft een wandelroute uitgezet van ongeveer drie kwartier die begint op de Brink. Deze 'Schildersroute' informeert over landschap en geschiedenis en voert langs allerlei bezienswaardigheden. Orvelte heeft er vele: onder meer een tolhuis, ambachtshuizen, een dorpscafé, een grutterswinkel, diverse schaapskooien en niet te vergeten de Bruntingerhof. Om de diverse bezienswaardigheden te mogen binnen gaan, koop je aan de ingang een 'tolkaart'. Voor uitgebreide informatie over openingstijden e.d.: Stichting Orvelte, Dorpsstraat 3, 9441 PD Orvelte, tel. 0593-322335, fax. 0593-322377

Overnachten

Overnachten in Orvelte: Borckerhof, Flintenweg 4-6, tel. 0593-322351 of 0593-3226270, Fax. 0593-322340. Pension en groepsaccommodatie in oude Orvelter boerderij.

Kamperen bij het Mantingerzand: Nieuw-Balinge, aan de zuidkant van het Mantingerzand, beschikt over een zogenaamd Kampeerbewijsterrein, een natuurgerichte camping met alleen basisvoorzieningen. Inlichtingen: Staatsbosbeheer.

Restaurants

Dorpscafé Warmolts, Schoolstraat 2, tel. 0593-322355. Schenkt koffie met krentenwegge, Orvelter kruidenbitter, veenbessenjenever en boerenjongens. Café-restaurant De Schapendrift, Schapendrift 3, tel. 0593-322288. Grote, van oorsprong 17e-eeuwse boerderij, overgeplaatst uit Westerbork. Tafelen onder de robuuste gebinten en in de koestallen. Koffie uit handbeschilderde kraantjespotten.

het mijne.

De opeenhoping van fraaie doorkijkjes is zo groot dat ik zonder bezwaar een heel rolletje volknip, naar later blijkt grotendeels mislukt door gebrek aan licht. In de zomer rul, in de winter glad, zijn deze paden natgerengend nog het best beloopbaar. Daar duikt de LAW weer op... om mij te brengen naar de parkeerplaats waar ik begon. Ik heb dus gewoon een paaltjesroute rondgelopen. Vraag me niet hoe het kon. En zie nu maar eens hoe je thuiskomt, op een uur lopen van Mantinge en twintig minuten voor een van de schaarse bussen vertrekt. En het regent.

Roaien

Maar hier tonen de Drenten zich op hun best. De derde auto stopt, en een joviale boer gooit zijn Mercedesdeur wijd open. Pijp in, pet op, een kostbaar auto-interieur om zich heen. Hij wacht op me als ik in Mantinge uitstap om te kijken hoe laat de bus komt. Over vijf minuten. De man groet en weg is hij, opgeslokt door de schemer. Deabri waaronder ik schuil staat er net als ik verloren bij. Op de een of andere manier past hij niet tussen deze boerderijen, op deze kronkelweg. Een boer rijdt voorbij in zijn trekker en steekt vriendelijk zijn hand op. Dan is het stil, op het ververwijderde tokken van kippen en loeien van

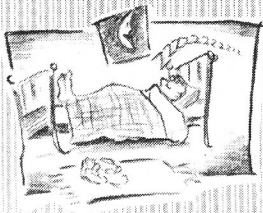
koeken na. De regen ruist. Moeilijk te geloven dat in een oord als dit uit het niets een bus kan opdoemen, ook al vermeldt de dienstregeling vaste tijden.

Toch komt hij. De buschauffeur meesmuilt om mijn verhaal, want zelf loopt hij regelmatig van Hoogeveen naar Mantinge en dat vindt hij helemaal niet ver. Ik zeg dat in een stikdonkere, natte winter nacht als deze de lol er toch ook bij hem vrij snel af moet gaan. Hij vindt het zichtbaar jammer dat hij dat moet toegeven, maar is weer snel terug op zijn praatstoel.

Over het schone Drenthe met zijn onbeperkte natuur en zijn vele wilde dieren, over zijn jeugd aan de rand van het bos en over het rooien van kerstbomen uit bossen, wat hij prima vindt, zolang dat voorbehouden blijft aan een enkele Drent. Al snel ontloopt hij zich als een natuur-liefhebber van het vooroorlogse type: een bizarre cocktail van jagen, stropen en natuurliefde. Pervers hoor, datgene wat je liefhebt, doden en dat nog leuk vinden ook. Maar ik spreek hem niet tegen, want misschien heb ik hem straks nog nodig. En inderdaad: in Hoogeveen geeft hij extra gas, zodat ik op het nippertje de intercity haal die me mijlenver terugvoert, ver weg naar hartje Nederland. ■

uitgestrekt

Wie stevig wandelt, wil lekker slapen. Je slaapt nergens zo lekker als thuis, maar er is wel een verschil tussen je matje uitrollen op een knollenveld of op een lekker zacht bosgrondje, er is een verschil tussen een bed in een rustige herberg en een bed in een kamer boven een zaal vol feestvierders. In deze rubriek schrijven we over overnachtingsmogelijkheden die in de praktijk getest zijn. Ideeën voor overnachtingen kunt u altijd bij ons kwijt.



DOOR MARIËTTE WOUTENBERG

...Tovenaar oud en wijs, waarom ben je zo grijs? Waar is je berg, waar is je slot, zeg mij wat is je lot? Het was de bosgeest, hij is hier geweest, le een oelck en een zacht, veranderde hij De Tovenarsberg in een gehucht...

Over het Drentse Den Hool bestaat een legende vol mirakelen. Volgens oude verhalenvertellers woonde hier ooit een tovenaar. Hij leefde in een

slot op een berg. Op een kwade dag kwam een boze tovenaar op bezoek. Die was heel jaloers. Hij spande samen met een bosgeest en veranderde het slot en de berg in een gehucht met tien boerderijen. Of het allemaal echt is gebeurd? Vraag het Joop Postenhoven, eigenaar van herberg annex theehuis De Tovenarsberg. Hij woont en werkt op de plaats waar, volgens de overlevering, het tovenaarsslot stond. Hij kent alle verhalen en alle verzinsels.

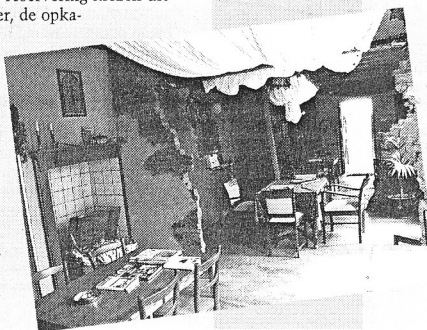
Postenhoven is trots op de 'geschiedenis' van Den Hool. Hij probeert als enige de legende levend te houden. Zo zijn in en rondom zijn herberg de vermeende resten van het tovenaarsslot te zien en kregen snoeperijen in zijn theehuis namen als 'vliegend tapijtje' of 'trollenbol'. Voor fantasierijke wandelaars is De Tovenarsberg echt aan te raden. Het is een gemoedelijk etablissement met een eigen sfeer. De ruimte is beperkt, maar er wordt gewerkt aan een verdubbeling van het aantal slaapkamers. Vanaf half maart kunnen gasten bij reservering kiezen uit de pronkkamer, de opkamer, de bedsteekamer of de toverkamer.

De prijs van een overnachting met ontbijt varieert van vijftientwintig tot vijftig gulden per persoon. Een warme maal-

tip: Om helemaal in de stemming te komen, kunnen wandelaars het zogenaamde Tovenarspad lopen. Deze route is uitgezet in de omgeving van Den Hool. De beschrijving is te krijgen bij Joop Postenhoven.

tijd kost f 17,50.

Hoewel De Tovenarsberg pas sinds mei vorig jaar onderdak verleent, wisten al veel lopers van het Pieterpad (LAW 9) de overnachtingsplaats tussen Emmen en Coevorden te vinden. Eigenaar Joop is blij met het succes: 'We zijn expres naar het noorden verhuisd om een eigen bedrijf te beginnen. Het is fijn om te weten dat het niet voor niets is geweest.'



Herberg annex theehuis 'De Tovenarsberg' Den Hool 10 7845 TG Holsloot telefoonnummer (0591) 564113